

ULUCAMI

BİBLİYOGRAFYA :

Ersal Yavi, *Tokat, Niksar, Zile, Artova, Erbaa, Turhal, Reşadiye, Almus*, İstanbul 1986, s. 165; Semra Meral – Yusuf Meral, *Her Yönüyle Zile*, [baskı yeri ve tarihi yok], s. 23, 25; Halit Çal, "Zile Ulu Câmisi", *Sanat Tarihi Dergisi*, VII, İzmir 1994, s. 27-52.

İSMAİL ORMAN
AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

ULUÇ ALİ

(bk. KILIÇ ALİ PAŞA).

ULUÇAY, Mustafa Çağatay

(1908-1970)

Tarihçi, yazar.

Çankırı'ya bağlı Çerkeş kasabasında doğdu. Babası Ârif Bey, annesi Hatice Hanım'dır. Aile lakabı Kadıkıranlar olup bazı yazılarında Kıranoğlu mahlasını kullanmıştır. İlkokulu Çerkeş'te bitirdikten sonra 1925'te İzmir Erkek Muallim Mektebi'ne girdi. Burada okulun müdür yardımcısı Faik Tolunay herkese bir Türkçe ad verirken ona da Çağatay ismini uygun gördü ve daha sonra bu isimle tanındı. 1929'da Ankara'daki Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü Tarih-Coğrafya Bölümü'ne girdi. İlk yazılarını bu okulda el yazısıyla çıkarılan *İHİ* adlı dergide yayımladı. 29 Şubat 1933'te mezun olunca Burdur Ortaokulu tarih öğretmenliğine tayin edildi. Bir öğretmen arkadaşıyla birlikte *Gül* isimli bir mecmua çıkardı. 24 Kasım 1935'te uzun yıllar görev yapacağı Manisa Ortaokulu'na geçti. Bu sırada Kültür Bakanlığı'nın, tarih-coğrafya öğretmenlerinin görev yerlerinde Türk Tarih Kurumu'nun yardımcı üyeleri sıfatıyla faaliyet göstermelerini istemesi ve halkevlerinin bu yöndeki çalışmalarını teşvik etmesi Çağatay Uluçay'ın araştırmaya ve yerel tarihe yönelmesinde etkili oldu. 1945'te Manisa Ortaokulu'n-

dan dönüştürülen Manisa Lisesi'nde iki yıl tarih dersleri verdi; burada çıkarılan *Bizim Lise* adlı derginin yayın direktörlüğünü yaptı. Uluçay'ın Manisa yılları çok verimli geçti. *Genç Kızılaycılar* adlı öğrenci mecmuasının yazı işleri müdürlüğünü yaptı; Manisa'da halkevi tarafından çıkarılan *Gediz* isimli dergiye yazılar yazdı. Ayrıca Manisa Halkevi'nin Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi başkanlığını, Mart 1943'ten itibaren Manisa Halkevi'nin yayın organı *Gediz*'in yazı işleri direktörlüğünü yürüttü. Daha 1938'de mahzen ve depolarda kötü şartlar altında muhafaza edilen Manisa şer'iyye sicillerine dikkat çekti ve yaptığı girişimlerle bu önemli tarih kaynaklarını yok olmaktan kurtardı. 433 deftere ulaşan sicilleri önce Manisa Müzesi'ne naklettirdi, ardından temizleyip tasnif etti. Pek çoğu dağınık vaziyette bulunan defterleri ciltletti. Daha sonra bu defterlerden faydalanarak özelde Manisa ve genelde Batı Anadolu tarihini aydınlatan pek çok orijinal eser ve makale yazdı.

6 Ocak 1947'de Balıkesir Necati Bey Eğitim Enstitüsü tarih öğretmenliğine tayin edildi. Ancak buradaki görevi kısa sürdü; aynı yıl içerisinde Marif Vekâleti tarafından iki yıllığına Londra'ya gönderildi. İngiltere'de özellikle British Library ve Public Record Office'de araştırmalar yaptı; tesbit ettiği bazı yazmaları daha sonra ilim âlemine tanıttı. Ayrıca Paul Wittek'le çalıştı. Londra'da İngiliz okullarını, tarih eğitim yöntemlerini ve ders kitaplarını inceledi. İngiltere'de on sekiz ay kaldıktan sonra Türkiye'ye döndü. Dönüş sırasında birkaç gün Fransa'da Bibliothèque Nationale ile İtalyan arşivlerinde çalıştı ve araştırmacıların dikkatini İtalyan arşivlerinde bulunan Türkçe belgelere çekti. İngiltere'deki çalışmaları ve gözlemlerine dair 1950 yılında "İngiliz Okullarında Tarih Öğretimi" başlıklı bir makale yazdı ve iki ülkedeki tarih eğitimi sistemini karşılaştırdı. Aynı yıl Manisa milletvekiliği için Cumhuriyet Halk Partisi'nden aday olmak istediysede Ankara'da yapılan merkez yoklamasından geçemedi. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki belgeleri tasnifle görevlendirildi. Lajos Fekete'nin başlattığı tasnif çalışmalarını tamamlama yolunda "H-Z" harfleri arasındaki belgelerin katalogunu hazırladı; ancak biraz aceleye getirildiğinden katalogun yeniden gözden geçirilmesini istedi. Muhtemelen bu sebeple veya başka bir sebepten dolayı katalogların yayımından daha sonra vazgeçildi. Uluçay, bir yandan belge tasnifiyle uğraşırken bir yandan da özellikle Avrupalılar'ın yüzyıllardan

beri hakkında gizemli ve hayal mahsulü hikâyeler ürettiği Osmanlı haremiiyle ilgili kaynaklara dayanarak ciddi eserler vermeye başladı. 1951'de İstanbul'da açılan Çapa Yüksek Öğretmen Okulu tarih öğretmenliğine getirildi ve ölünceye kadar burada hocalık yaptı. Bu görevi esnasında Darüşşafaka Lisesi'nde dersler verdi. Hayatı boyunca sürekli öğretmenlik görevinde bulundu ve idareciliğe iltifat etmedi. 4 Ağustos 1970 tarihinde geçirdiği bir beyin kanaması neticesinde öldü. Ölümünden önce birkaç cilt olarak planladığı "Türkler Devri Manisa Tarihi Kronolojisi" üzerinde çalışmaktaydı; eserin ancak 337 sayfalık kısmını yazabilmişti. Neşeli, mütevazı, sohbet ehli, dürüst ve çekingen bir kişiliğe sahip olan Çağatay Uluçay, Türk Tarih Kurumu'nun muhabir ve Türk Dil Kurumu'nun aslı üyesiydi. 1971'de Manisa'da öğretime açılan bir ilkokula adı verilmiştir.

Eserleri. Sosyal ve mahallî tarih alanında yaptığı öncü çalışmalarla dikkat çeken bir araştırmacı olan M. Çağatay Uluçay'ın kitap, makale ve bildiri şeklinde yayımladığı eserlerinin sayısı 300'ü geçmektedir. Şer'iyye sicillerinin mahallî ve sosyal tarih açısından önemini vurgulayarak bunlara istinaden eşkıyalık hareketlerini, bölgesel güvenlik sorunlarını, nüfus durumunu, âyan ailelerini, günlük yaşamı, tarımı, ticareti, esnafılığı ve toplumun farklı kesimlerini inceleme konusu yapmıştır. Uluçay'ın eserlerini birincisi Manisa ve Batı Anadolu bölgesiyle, ikincisi Osmanlı harem hayatıyla, üçüncüsü de hem kendi tecrübelemi hem İngiltere'deki gözlemleri ve edindiği birikimlerle tarih eğitimiyle ilgili kitap ve makaleler olmak üzere üç başlık altında toplamak mümkündür. *Manisa Tarihi* (İstanbul 1939, İbrahim Gökçen ile birlikte), *Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar* (I-II, İstanbul 1940-1946), *Manisa'daki Saray-ı Âmire ve Şehzadeler Türbesi* (İstanbul 1941), *XVII. Yüzyılda Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilâtı* (İstanbul 1942), *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri* (İstanbul 1944), *Manisa Ünlüleri* (Manisa 1946), 18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri (İstanbul 1955) adlı kitapları birinci; *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları* (İstanbul 1950), *Harem'den Mektuplar I* (İstanbul 1956), *Osmanlı Saraylarında Harem Hayatının İyüzü* (İstanbul 1959), *Harem II* (Ankara 1971), *Padişahların Kadınları ve Kızları* (Ankara 1980) isimli eserleri ikinci kategoriye

Mustafa
Çağatay
Uluçay

girmektedir. Çağatay Uluçay'ın ölümünden sonra yayımlanan, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki belgeleri kullanarak hazırladığı son iki eseri ve daha önce neşredilen bazı makaleleri padişahların haremî, haremî yapısı, hiyerarşisi, padişahların kadınları, kızları ve haremdeki yaşantı hakkında bilgi veren öncü eserlerdir. Bu konular hemen hemen ilk defa onun tarafından güvenilir biçimde ele alınıp incelenmiştir.

Uluçay'ın mahallî tarihi önemseyen bakış açısı onun tarih eğitimi anlayışının temelini oluşturur. *Çevre İncelemeleri-Tarih Öğretimi* adlı eseri (İstanbul 1958) gerek kendi tecrübelerine gerekse İngiltere'de yaptığı çalışmalara dayanmakta ve tarih eğitimiyle ilgili bakış açısını yansıtmaktadır. Uluçay, tarih derslerinde aktif olmalarını isteği öğrencilerin dikkatinin çevrelerinde bulunan tarihî eserlere çekilmesi ve çevrenin tarih öğretmeni için bir laboratuvar vazifesi görmesi gerektiği düşüncesindeydi. Esnek bir yöntemin uygulanmasını ve tarih eğitimi için resim, harita, model, sergi, müze, kütüphane, gezi, canlandırma gibi araçların kullanılmasını savunan Çağatay Uluçay, Himmet Akın'la birlikte kaleme aldığı ilkökul dört ve beşinci, ortaokul bir, iki ve üçüncü, Niyazi Akşit'le beraber yazdığı lise dördüncü sınıfların tarih kitaplarıyla bu düşüncelerinin hayata nasıl geçirileceğini ortaya koymuştur. Bunların dışında *Hikâyelerle Tarih Serisi*, *Meşhur Hükümdarlar Serisi*, *Ünlü Padişahlar Serisi*, *Kahramanlar Serisi*, *Seyyahlar ve Kâşifler Serisi*, *Mucitler Serisi* gibi adlarla popüler kitaplar kaleme alarak tarihi kuru bir bilgi yığını olmaktan kurtarmaya çalışmış, ilk ve ortaokullar için *Tarih Ansiklopedisi* hazırlamıştır (İstanbul 1961). Uluçay'ın *Manisa Kadınları ve Kadılık Teşkilâtı* ile *Saruhan'ı İdare Eden Şehzadeler*, *Maiyetleri ve Devirlerinde Yapılan Eserlere Dair Bir Araştırma* başlıklı eserleri Türk Tarih Kurumu'na verilmişse de bugüne kadar basılmamıştır. Ayrıca âyanlıktan sürgünlere, sultan düşünlere, Celâlî isyanlarına, folklorik derlemelere ve günlük gazete yazılarına kadar geniş bir yelpazede yazılar ve makaleler kaleme almıştır. Ali Ufkî Bey'in *Mecmûa-i Sâz ü Sözü* ünü ilim âleminde ilk defa onun tanıttığı bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bayram Eyüp Ertürk, *Mustafa Çağatay Uluçay, Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği* (yüksek lisans tezi, 1993), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü; a.m.f., "Cumhuriyet Devri Erken Dönem Türk Tarihçiliğinden

Önemli Bir İsim: Mustafa Çağatay Uluçay", *TT*, XX/118 (1993), s. 9-20; a.m.f., "Mustafa Çağatay Uluçay Bibliyografyası Denemesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, III/8, İzmir 1998, s. 385-406; Mahmut H. Şakiroğlu, "M. Çağatay Uluçay", *TTK Belleten*, XXXIV/136 (1970), s. 653-664; Kürşat Ekrem Uykucu, "Mustafa Çağatay Uluçay ve Eserleri", *TD*, sy. 25 (1971), s. 201-212; Halil İnalçık - Bahaeddin Yediyıldız, "Türkiye'de Osmanlı Araştırmaları", *TTK Bildiriler*, XI-II (2002), I, 156-157; Bahri Ata, "Bir Çankırılı Tarihçi: Mustafa Çağatay Uluçay ve Tarih Eğitimi-ne Katkıları", *Çankırı Araştırmaları*, sy. 2, Çankırı 2007, s. 35-41.

ALİ AKYILDIZ

ULUDAĞ, Osman Şevki (1889-1964)

Türk tıp adamı, bestekâr.

15 Şubat 1889'da Bursa'da doğdu. Babası Mahmud Efendi, annesi Ayşe Hanım'dır. Ailesi Kanburoğlu lakabıyla anılıyordu. İbtidâîye ve rüşdiyeyi 1905'te Bursa'da tamamladıktan sonra aynı yıl girdiği İstanbul'daki Mekteb-i Tıbbiyye'den 1913'te yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. Askerî doktor olarak Balkan, I. Dünya ve İstiklâl savaşlarına katıldı. Balkan savaşlarında Edirne cephesinde Vize ve Lüleburgaz'da, I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale, Dobruca, Romanya ve Bulgaristan cephelelerinde bulundu. Dönüşünde Edirne merkez hekimliğiyle görevlendirildi. Kasım 1918'de İstanbul'da Harbiye Nezâreti Askerî Sıhhiye Dairesi IV. Şube istihbarat ve istatistik şefliğine tayin edildi. 1921'de Târîh-i Harb-i Sıhhi Encümeni umumi kâtipliğinin ardından Ankara'da Millî Müdafaa Vekâleti Sıhhiye Dairesi reis muavinliğine, aynı zamanda Sıhhiye Dairesi IV. Şube müdür muavinliğine getirildi.

Osman Şevki Bey, daha sonra Garp Cephesi'nde I. Fırka Sıhhiye Bölüğü başhekimliğine tayin edildiyse de IV. Alay'a tabip olarak gönderildi ve bu alaya Büyük Taar-

Osman
Şevki
Uludağ

ruz'da Kütahya, İnönü, Bozüyük, Kayan-çı ve Bursa savaşlarına katıldı. Bu sırada gözlerinde ve akciğerlerinde ortaya çıkan hastalık üzerine tedavi için İsviçre'ye gönderildi. İsviçre'de bulunduğu sırada Cenevre'de Eugène Pittard'dan antropoloji dersleri aldı. Yurda dönüşünde İstanbul'da Erkân-ı Harbiye Coğrafya Encümeni'nde bir süre görev yaptı (1925); ardından kendi isteğiyle Gülhane Askerî Hastahanesi dahiliye müdürlüğüne tayin edildi. Coğrafya Encümeni üyesi iken ilmî araştırma için Millî Müdafaa Vekâleti adına Cumhuriyet tarihinde Keşiş dağına ilk tırmanışı gerçekleştirdi ve dağın heybetinden etkilenip "ne ulu dağ!" ifadesini kullandı. İstanbul'a dönünce Erkân-ı Harbiye-i Umûmiyye'ye verdiği raporda Keşiş dağının adının Uludağ olarak değiştirilmesini istedi. Bunun üzerine Mareşal Fevzi Çakmak'ın emriyle Keşiş dağının adı Uludağ'a çevrildi; soyadı kanunuyla da (1934) kendisi Uludağ soyadını aldı. Gülhane Askerî Hastahanesi'nde dahiliye şefi iken ihtisasını tamamlayıp röntgen mütehassısı olduysa da 1930'da binbaşı rütbesiyle mâlûlen emekliye ayrıldı. Ardından Bursa'da verem dispanseri röntgen uzmanı oldu; İstanbul'da Eyüpsultan Verem Dispanseri'nde başhekimlik yaptı. Bu görevde iken Konya'dan milletvekili seçilerek (1935) V, VI, VII. dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulundu. 1936'da Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu başkanlığını yürüttü. 1946'da milletvekilliğinden ayrılınca İstanbul Zehirli Gaz İşleri Müdürlüğü'nde, bir müddet Cibali Tütün Fabrikası tabipliğinde, nihayet Sıhhiye Müdürlüğü emrinde İstanbul İş Yerleri Müfettişliği'nde çalıştı ve tekrar emekliye ayrıldı (1953). 1953'ten beri yürüttüğü İstanbul Verem Savaş Derneği'nin dispanserler müfettişliği görevinde iken 19 Mart 1964 tarihinde Levent'teki evinde öldü ve Zincirlikuyu Asrî Mezarlığı'na defnedildi.

Türkiye'nin ilk radyologlarından, aynı zamanda tıp tarihi ve antropolojiyle ilgili yazı yazan ilk kişi olan Osman Şevki Uludağ, Türk Tıp Tarihi Kurumu'nun kurucu üyelerindedir. Çoğunluğu Bursa ve Osmanlı dönemi tıp tarihi hakkında olmak üzere pek çok araştırması vardır; bunların büyük bir kısmını kitap ve risâle halinde neşretmiştir. Kitaplarının başlıcaları şunlardır: *Osmanlı Tabâbeti Tarihi* (İstanbul 1334); *Harb-i Umûmîde Sıhhi Tecrübeler* (İstanbul 1338); *Beşbuçuk Asırlık Türk Tabâbeti Tarihi* (İstanbul 1341/1925, 2. bs., sadeleştiren: İlder Uzel, Ankara 1991); *Bursa ve Uludağ* (İstanbul